

**Kritik mot en åklagare och mot Polismyndigheten i Jönköpings län,
som inte respekterat en brottsmisstänkts försvararrättigheter, m.m.**

Beslutet i korthet: En artonåring frihetsberövades misstänkt för allvarliga brott som sedermera ledde till att han dömdes till ett års fängelse. Ett flertal förhör genomfördes utan att han hade tillgång till försvarare. Hans rättssäkerhetsintressen försumrades därmed. Att förhören genomfördes utan försvarare påverkade också förhörens bevisvärde, liksom förfarandets förenlighet med kravet på rättvis rättegång enligt Europakonventionen.

I beslutet understryks att en brottsmisstänkts rätt till försvarare vid förhör är en central rättssäkerhetsfråga. Förundersökningsledaren ska ta ställning till behovet av försvarare oavsett vilken inställning den misstänkte har. Ett förhör ska inte genomföras utan att detta skett.

Förundersökningsledaren, som enligt vad som framkommit inte gett några direktiv i försvararfrågan, och dröjt med att vända sig till rätten med den misstänktes önskemål om en offentlig försvarare, kritiseras för sin brist på respekt för den misstänktes rättigheter. Polisen kritiseras bl.a. för att ha genomfört förhör utan att ha förvissat sig om att förundersökningsledaren tagit ställning till om detta kunde ske trots att den misstänkte saknade tillgång till försvarare.

Bakgrund och utredning**Anmälan**

I en anmälan till JO framförde AA, fortsättningsvis benämnd AA, kritik mot Polismyndigheten i Jönköpings län. Hans anmälan gällde dels rätten till försvarare, dels skyldigheten att underrätta närstående om ett frihetsberövande. AA anförde följande.

Han hade anhållits misstänkt för brott. Han var vid tiden 18 år och bodde hos sin mor. Trots att han begärt offentlig försvarare deltog inte försvarare i något av de förhör som hölls före häktningsförhandlingen. Polisen meddelade inte modern var han befann sig utan hon fick veta detta först efter fem dagar i samband med att hon skulle anmäla att han var försvunnen.

Allmän bakgrund

På morgonen den 21 april 2010 hämtades AA till förhör. Brottsmisstanken gällde olaga hot, grovt brott, riktat mot en trettonåring. Kl. 08.45 påbörjades ett första förhör, som pågick i femton minuter. Efter förhöret anhölls han. Då beslutades även om husrannsakan i hans bil. Samtliga beslut fattades av förundersökningsledaren, kammaråklagaren BB.

Ytterligare personer hämtades till förhör under dagen. En av de medmisstänkta i ärendet var lillasyster till AA. Morgonen dagen därpå, den 22 april, hölls ett andra förhör, som pågick i 40 minuter. På kvällen hördes AA en tredje gång. Han delgavs då misstanke om övergrepp i rättssak och olaga frihetsberövande. Förhöret pågick i drygt femton minuter. I anslutning till detta hölls ett fem minuter långt fjärde förhör angående bl.a. stöld. På morgonen den tredje dagen, den 23 april, hördes AA för femte gången. Förhöret pågick i femton minuter.

AA biträdades inte av försvarare vid något av förhören. Från det inledande förhöret den 21 april finns antecknat att AA informerades om sina försvararrättigheter, dvs. han underrättades i enlighet med 12 § förundersökningskungörelsen om sin rätt att redan under förundersökningen anlita biträde av försvarare samt att en offentlig försvarare under vissa förutsättningar kunde förordnas. AA namngav den försvarare han önskade. I förhørsprotokollet anges vidare att AA godtog att förhöret hölls utan försvarare. Från det första förhöret den 22 april finns antecknat att AA informerats om sina försvararrättigheter och att han önskar den tidigare namngivne advokaten. Inte i något av förhørsprotokollen från den 22 och 23 april anges att han skulle ha godtagit att förhören hölls utan försvarare.

I handlingarna finns inga spår av att AA:s närstående underrättades i samband med att han frihetsberövades och inte heller av det skulle ha beslutats om att sådan underrättelse inte skulle ske.

AA och ytterligare en person begärdes häktade den 22 april. Då sände BB även en framställan om offentlig försvarare för AA till tingsrätten, som förordnade en advokat samma dag. AA häktades den 23 april.

Av utredningen framgår slutligen att AA dömdes av Jönköpings tingsrätt i juni 2010 för olaga frihetsberövande, olaga hot, grovt brott, stöld, vapenbrott, skadegörelse och övergrepp i rättssak till fängelse ett år. Domen fastställdes sedermera av Göta hovrätt.

Åklagarmyndigheten (vice riksåklagaren CC) respektive Polismyndigheten i Jönköpings län (länspolismästaren DD) har efter anmodan inkommit med yttranden.

Rätten till försvarare

Åklagarmyndigheten har bl.a. upplyst att BB uppgett att, såvitt denne visste, hade AA inte begärt att försvarare skulle vara med vid de förhör som hölls före häktningsförhandlingen.

Åklagarmyndigheten gjorde följande bedömning.

Den som är misstänkt för brott har enligt 21 kap. 3 § RB rätt att biträdas av försvarare. Enligt 21 kap. 3 a § RB ska offentlig försvarare förordnas för bl.a. den som är anhållen om han eller hon begär det. En sådan begäran ska förundersökningsledaren vidarebefordra till domstolen för prövning, vilket framgår av 23 kap. 5 § RB. Detta ska göras genast (se t.ex. JO:s beslut den 4 december 2009, dnr 4498-2009, och Fitger, RB [15 maj 2011, Zeteo], kommentaren till 23 kap. 5 §). I samband med att den misstänkte underrättas om att han eller hon är skäligen misstänkt för brott ska information lämnas om rätten att biträdas av försvarare och om att offentlig försvarare under vissa förutsättningar kan förordnas, 12 § förundersökningskungörelsen (1947:948).

När det gäller förhör med den misstänkte har JO flera gånger uttalat att även om den misstänkte uppger att han eller hon avstår från att ha försvarare med vid förhör, måste förundersökningsledaren alltid på objektiva grunder bedöma om förhöret kan genomföras utan att försvarare är närvarande (se t.ex. JO:s beslut den 28 oktober 2011, dnr 4608-2010 [JO 2012/13 s. 106]). Även om uttalandena har gjorts i ärenden där den misstänkte varit under 18 år bör de enligt min mening gälla generellt (se även Fitger a.a., kommentaren till 23 kap. 5 §).

Såvitt framgår av utredningen i det nu aktuella ärendet har AA vid det första förhöret underrättats om sin rätt till försvarare och uppgett att han, om han behövde försvarare i fortsättningen, önskade en viss namngiven advokat men att förhöret kunde hållas utan försvarare. Misstankarna mot AA gällde visserligen ett förhållandevis allvarligt brott (grovt olaga hot) men mot bakgrund av att AA hade fyllt 18 år och att det inte var fråga om något särskilt långt eller ingående förhör kan jag inte se att det var fel att hålla förhöret utan att försvarare var närvarande. Detsamma gäller enligt min uppfattning de ytterligare förhör som hölls med AA före häktningsförhandlingen. Om det är så att AA uttryckligen begärt att försvarare skulle vara med vid dessa förhör är det en uppgift som inte synes ha vidarebefordrats till åklagaren.

Sedan AA, vid förhöret på morgonen den 21 april 2010, framfört att han önskade offentlig försvarare har åklagaren dagen därpå anmält detta till tingsrätten. Mot bakgrund av det skyndsamhetskrav som gäller och särskilt eftersom AA var frihetsberövad anser jag att framställningen gavs in för sent. Den borde enligt min uppfattning ha lämnats in redan den 21 april 2010 (jfr t.ex. JO:s beslut den 4 december 2009, dnr 4498-2009). I övrigt anser jag inte att det finns anledning att ha några synpunkter på åklagarens handläggning.

Polismyndigheten har i sin bedömning av hur frågan om AA:s försvararrättigheter handlagts anfört följande.

Enligt uppgift i förhørsprotokoll från den 21 april 2010 och enligt berörda befattningshavare har AA underrättats om sin rätt till försvarare, men godtagit att förhör hållits utan att försvarare närvarade. Det kan således inte anses att AA:s rättigheter [...] har åsidosatts.

Underrättelse till närstående

Åklagarmyndigheten har upplyst att BB uppgett att han inte fick information om att AA önskade att modern skulle underrättas om frihetsberövandet. Från

åklagarkammaren i Jönköping – gruppleddaren för kammarens ungdomsgrupp, kammaråklagaren EE – hade Åklagarmyndigheten vidare inhämtat följande.

Undertecknad saknar kännedom om när polisen gjort underrättelse till AA:s närmaste anhörige, men då brottsmisstankarna gällt allvarlig brottslighet med flera andra misstänkta, och även AA:s syster hördes i utredningen, målsägande till ett av brotten var endast 13 år gammal och granne med AA, torde underrättelse varit till men för utredningen i vart fall under de dagar då ytterligare misstänkta i ärendet ännu inte frihetsberövats och husrannsakingar inte kunnat genomföras.

Åklagarmyndigheten gjorde följande bedömning.

Enligt 24 kap. 21 a § RB inträder redan vid gripandet en skyldighet att underrätta den frihetsberövades närmaste anhöriga eller någon annan person som står den frihetsberövade särskilt nära. Underrättelsen ska lämnas så snart det kan ske utan men för utredningen. Det framgår inte av lagtexten vem som ska lämna underrättelsen. I ett förarbetsuttalande anges att det får vara upp till polisen att avgöra vem som ska lämna underrättelsen – polisen eller den frihetsberövade själv (prop. 2007/08:47 s. 21).

Min uppfattning är att den ansvarige tjänstemannen hos polisen måste anses ha det primära ansvaret för att bestämmelsen i 24 kap. 21 a § RB följs, även om åklagare är förundersökningsledare. I det ansvaret ligger en skyldighet att på eget initiativ fråga den frihetsberövade om han eller hon önskar att någon närstående underrättas och i så fall till vem underrättelsen ska lämnas (se t.ex. Fitger, RB [15 maj 2011, Zeteo], kommentaren till 24 kap. 21 a §). Det kan inte rimligen åligga åklagaren att ge direktiv om en sådan rutinåtgärd och inte heller att kontrollera att de ansvariga tjänstemännen har gjort vad de ska i detta avseende (jfr JO:s beslut den 28 oktober 2011, dnr 4608-2010 [JO 2012/13 s. 106], angående underrättelser och kallelser enligt 5-7 §§ lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare). Däremot är det ytterst åklagaren i sin egenskap av förundersökningsledare som avgör om en underrättelse innebär men för utredningen. I de fall den frihetsberövade önskar att en viss närstående ska underrättas och en sådan underrättelse bedöms kunna vara till men för utredningen, kan frågan således bli föremål för prövning av åklagare. Detta torde normalt ske genom att polisen lyfter frågan till åklagaren och informerar om den frihetsberövades önskemål. Åklagaren har då att fatta beslut om underrättelse får lämnas eller inte. I vissa fall kan utredningsläget vara sådant att det är uppenbart t.ex. att en viss anhörig inte kan underrättas utan att det är till men för utredningen eller att vissa utredningsåtgärder måste vidtas innan någon underrättelse kan bli aktuell. Inget hindrar att åklagaren då på eget initiativ informerar utredaren om sin bedömning redan innan något önskemål har framställts från den frihetsberövades sida. Det är viktigt att framhålla att sådana kontakter och ställningstaganden bör dokumenteras liksom naturligtvis varje beslut att skjuta upp eller neka en underrättelse som begärts av den frihetsberövade.

I det nu aktuella fallet finns det inte någonting som tyder på att frågan om underrättelse till anhörig har underställts åklagare – vare sig BB eller någon annan – för prövning och inte heller att åklagare beslutat att någon underrättelse inte fick lämnas. Oavsett om AA:s uppgifter om vad som hänt är korrekta finns det därför inte skäl att kritisera någon åklagare för att AA:s mamma inte underrättades.

Polismyndigheten har i sin bedömning av hur frågan om underrättelse till närstående handlagts redovisat följande.

Med hänsyn till brottsutredningens omfattning med flera misstänkta inblandade, däribland AA:s syster, har det funnits anledning att inte kontakta AA:s mamma i

inledningsskedet av förundersökningen. När det bedömts lämpligt med hänsyn till utredningen har polisen haft flera kontakter med AA:s mamma. Polismyndigheten finner därför inte att något fel har begåtts i detta hänseende.

Beträffande information till AA:s mor har polismyndigheten vidare upplyst att hon kontaktade polisen under tiden AA satt anhållen för att skicka en hälsning och att hon följaktligen visste var sonen befann sig. Polisen hade även haft andra kontakter med AA:s mor under anhållningstiden.

AA har getts tillfälle att bemöta det som anförts i myndigheternas yttranden, men han har inte hörts av.

I ett beslut den 30 november 2012 anförde *JO Axberger* följande.

Rättslig reglering

Rätten till försvarare

Enligt 21 kap. 3 § rättegångsbalken, RB, har den som är misstänkt för brott rätt att biträdas av försvarare. Enligt 12 § förundersökningskungörelsen ska den som underrättas om att han eller hon är skäligen misstänkt för ett brott samtidigt informeras om sin rätt att redan under förundersökningen anlita biträde av försvarare och om att offentlig försvarare under vissa förutsättningar kan förordnas av rätten. Om den misstänkte begär detta ska denna begäran överlämnas till domstol, se 23 kap. 5 § respektive 21 kap. 4 § andra stycket RB. Överlämnandet ska ske omedelbart, eller genast, som det uttrycks i Åklagarmyndighetens yttrande.

Enligt artikel 6 i den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen) är var och en som anklagas för brott berättigad till en rättvis rättegång. Denna rättighet gäller i hela förfarandet, från inledande utredningsåtgärder till rättegång och dom. Rätten till försvarare är särskilt upptagen i artikel 6 (6.3 c). Det finns ett flertal fall från Europadomstolen för mänskliga rättigheter (Europadomstolen) där klagomålen handlat om brottsmisstänkta försvararrättigheter. Av dessa framgår att om uttalanden som gjorts utan tillgång till försvarare läggs till grund för fällande dom, kan detta utgöra brott mot rätten till en rättvis rättegång; se närmare JO 2012/13 s. 106.

I fallet *Salduz mot Turkiet* (dom i stor kammare den 27 november 2008, ansökan nummer 36391/02) redogjorde domstolen för de allmänna principer som skulle tillämpas. Det framhölls att en misstänkt ofta befinner sig i en särskilt utsatt position i det inledande skedet av brottsutredningen. Detta kan i de flesta fall bara kompenseras genom biträde av en advokat vars uppgift bl.a. är att hjälpa till att säkerställa respekten för den misstänktes rätt att inte belasta sig själv. Domstolen anförde vidare att tidig tillgång till advokat är en del av de processuella säkerhetsgarantier som särskilt beaktas vid undersökningen av om förfarandet har utsläckt själva kärnan i rätten att inte behöva belasta sig själv. Redogörelsen utmynnade i följande slutsats:

Mot denna bakgrund finner Domstolen att Artikel 6 § 1 [...] som huvudregel kräver att tillgång till advokat ska tillhandahållas från och med det första polisförhöret med den misstänkte, såvida det inte i ljuset av de särskilda omständigheterna i varje enskilt fall kan visas att det finns tvingande skäl för att begränsa denna rätt. [- -]. Försvarets rättigheter kommer i princip att vara oåterkalleligt undergrävda när belastande uttalanden som gjorts under polisförhör utan tillgång till en advokat läggs till grund för en fällande dom. (§ 55; för en mer utförlig redovisning se JO 2012/13 s. 106, där även de engelska originalcitaten finns återgivna.)

Av Europadomstolens praxis framgår vidare att en misstänkt kan avstå från rätten till försvarare. Domstolen har dock understrukit att ett sådant avstående inte får strida mot något väsentligt allmänt intresse, måste fastställas på ett otvetydigt sätt och vara omgärdat av ett minimum av säkerhetsåtgärder som står i proportion till avståndets vikt (Panovits mot Cypern, dom den 11 december 2008, ansökan nummer 4268/04, § 68).

De nämnda målen har gällt underåriga. Uttalandena är dock av generell karaktär. Att de ska tillämpas beträffande brottsmisstänkta i allmänhet framgår även av *Pishchalnikov mot Ryssland* (dom den 24 september 2009, ansökan nummer 7025/04). (Beträffande Europadomstolens praxis i dessa frågor, se Andersson och Hopman, Rätt till försvarare före polisförhöret, Juridisk Tidskrift 2010-11, s. 795 ff.)

JO har i flera ärenden under senare år riktat kritik mot att förhör genomförts utan att försvarare närvarat. JO:s beslut den 9 april 2010 (dnr 3741-2008; se även JO 2011/12 s. 77) gällde en sjuttonårig pojke som gripits misstänkt för misshandel. Under det inledande förhöret förklarade sjuttonåringen att han önskade en viss advokat men medgav att förhöret kunde hållas utan att denne närvarade. JO, som var starkt kritisk till att försvarare inte närvarat vid det inledande förhöret och särskilt kritisk till att så inte heller skett vid de följande förhören, uttalade allmänt:

Även om en misstänkt uppger att ett förhör kan genomföras utan försvarare har en förundersökningsledare att på objektiva grunder bedöma om så är fallet. Bedömningen kan således inte enbart överlätas på den misstänkte [...].

Dessa uttalanden har, i linje med vad Åklagarmyndigheten anfört, generell giltighet, dvs. de tar inte bara sikte på förhör med underåriga utan på brottsmisstänkta försvararrättigheter i allmänhet (se även exempelvis JO:s beslut 8 februari 2011, dnr 5221-2009). I JO 2012/13 s. 106 anförs i tillägg till vad som redan framgått:

Huvudsyftet med att en misstänkt ska ha rätt till försvarare tidigt i en brottsutredning är att han eller hon inte på grund av bristande kännedom om utredningsförfarandet och den rättsliga regleringen ska komma i underläge mot polis och åklagare utan ha tillgång till sådan sakkunskap att han eller hon till fullo kan tillvarata sina rättigheter. Det innebär att den misstänkte ska ha tillgång till en försvarare. Däremot innebär det inte med automatik att en försvarare måste närvara när den misstänkte hörs.

Försvaren fyller emellertid under brottsutredningen och rättegången även en mer vidsträckt kontrollfunktion. De processuella reglernas efterlevnad och

därmed rättssäkerheten i förfarandet främjas typiskt sett av att övervakas från den misstänktes synpunkt. Det ligger därför i rättvisans intresse att en försvarare inte bara biträder den misstänkte med upplysningar och råd utan även närvarar vid förhör och annan bevisupptagning.

Underrättelse till närstående

Av 24 kap. 21 a § RB framgår att när en person har frihetsberövats genom anhållande, ska någon av den frihetsberövades närmaste anhöriga eller någon annan person som står den frihetsberövade särskilt nära underrättas om frihetsberövandet, så snart det kan ske utan men för utredningen. Den frihetsberövade själv behöver inte begära att underrättelse ska ske. Det är i stället den ansvarige befattningshavaren, normalt en polisman, som ska tillfråga den misstänkte om detta. Som närmare utvecklas i Åklagarmyndighetens yttrande är det dock ytterst förundersökningsledaren som ska ta ställning till om en underrättelse kan göras utan skada för utredningen.

Underrättelseskyldigheten tjänar ytterst syftet att vara ett skydd mot övergrepp från det allmännas sida gentemot den enskilde. Den är också till för att anhöriga och andra inte ska behöva oroa sig över var deras närstående finns och för att den som har frihetsberövats i många fall kan känna sig bättre till mods av att veta att hans eller hennes närstående är informerade. (Se prop. 2007/08:47 s.18 f.)

Frågor om underrättelse till närstående ska dokumenteras. Enligt 20 § förundersökningskungörelsen ska i förundersökningsprotokollet antecknas uppgift om att anhörig eller annan närstående har underrättats om ett frihetsberövande eller att sådan underrättelse inte har skett.

Ansvarsfördelningen mellan polis och åklagare

Av 1 a § förundersökningskungörelsen framgår att förundersökningsledaren ansvarar för förundersökningen i dess helhet samt ska se till att utredningen bedrivs effektivt och att den enskildes rättssäkerhetsintressen tas till vara.

När förundersökningen leds av en åklagare är polisen, utifrån tillgängliga resurser, skyldig att biträda vid utredningen. Förundersökningsledaren ska enligt 1 a § förundersökningskungörelsen därvid ge utredningspersonalen behövliga direktiv för arbetet. Polisen har att se till att direktiven leder till adekvata åtgärder.

Ansvaret för att polismyndigheten biträder åklagaren åvilar myndigheten som sådan, ytterst dess ledning. Den ska bl.a. säkerställa att det finns en väl fungerande ordning för hur och av vem utredningsarbetet ska bedrivas samt att de befattningshavare till vilka utförandet av utredningsåtgärder delegeras erhåller tydliga instruktioner och att de har erforderlig kompetens för att fullgöra de uppgifter som åläggs dem. Till detta ansvar hör – utan att särskilda direktiv ska behöva ges av förundersökningsledaren – ombesörjandet av åtgärder som rutinmässigt förekommer i en förundersökning. (Jfr JO 2012/13 s. 94 och JO 2012/13 s. 106.)

Att i samband med förhör informera en misstänkt om hans eller hennes rättigheter hör till rutinåtgärder av det slaget, liksom att se till att frågan om underrättelse till närstående enligt 24 kap. 21 a § RB väcks. I detta ingår den dokumentationsplikt som gäller för dessa åtgärder. Ställningstagandet till om den misstänkte är i behov av försvarare ankommer på förundersökningsledaren, som enligt vad som nyss framhållits har ett särskilt ansvar för den misstänktes rättssäkerhet. När utredningen leds av en åklagare vilar detta ansvar alltså på honom eller henne. I det ovan nämnda beslutet JO 2011/12 s. 77 uttalades därvid:

Det är förundersökningsledarens ansvar att göra de överväganden, och ge de direktiv, som krävs med hänsyn till behovet av offentlig försvarare. Det är självfallet angeläget att förundersökningsledaren vinnlägger sig om att vara tydlig när direktiv ges inför ett förestående förhör. Sådana direktiv bör givetvis dokumenteras.

Bedömning

Allmänna utgångspunkter

Som framgått har Europadomstolen slagit fast att rätten till försvarare inträder tidigt under förundersökningen. Den som är misstänkt för ett brott har därför som regel rätt att ha tillgång till försvarare redan från och med första förhöret. En tolkning av reglerna i rättegångsbalken och förundersökningskungörelsen leder i samma riktning; som framhålls i kommentaren till rättegångsbalken är behovet av försvarare inte mindre starkt vid det första förhöret med en misstänkt utan snarare tvärtom (Fitger, Rättegångsbalken, 23 kap. 5 §, se www.nj.se/zeteo).

För att säkerställa att försvararrättigheterna upprätthålls är det viktigt att den misstänkte, innan ett förhör påbörjas, ges information om dessa. Det är då inte tillräckligt att upplysa den misstänkte om att han eller hon vid en kommande rättegång eller i ett mer framskridet stadium av förundersökningen har rätt att biträdas av försvarare. Av den information som lämnas ska i stället tydligt framgå att denna rätt inträder redan i och med att brottsmisstanke delges.

Sedan den misstänkte fått information om sina rättigheter ska han eller hon tillfrågas om sin inställning till behovet av försvarare. Den misstänkte kan därvid avstå från sin rätt om det sker i rättssäkra former. Ett avstående kan närsomhelst återkallas. Sker det under pågående förhör ska detta avbrytas. Av detta följer även att den som avstått från försvarare vid ett förhörstillfälle inför nya förhör bör erinras om sina rättigheter och på nytt tillfrågas om sin inställning.

Som framgått ovan och berörs vidare nedan är det förundersökningsledarens uppgift att göra en egen bedömning av försvararbehovet. Det betyder att ett förhör med en brottsmisstänkt inte ska genomföras utan att förundersökningsledaren tagit ställning i försvararfrågan. Det åligger förhørsledaren att försäkra sig om att så skett.

Från rättssäkerhetssynpunkt måste det gå att kontrollera att den som förhörts har informerats om sina rättigheter. Detsamma gäller om den misstänkte uppges ha avstått från sin rätt. Det bör därför vid varje förhör tydligt dokumenteras vilken information som lämnats och vilken inställning den misstänkte därvid tillkännagett. Även förundersökningsledarens direktiv i försvararfrågan bör som framgått dokumenteras.

AA:s försvararrättigheter

AA har anmält att trots att han begärt försvarare deltog inte någon sådan vid de polisförhör som föregick häktningsförhandlingen.

Åklagarmyndigheten har såvitt gäller det första förhöret konstaterat att misstankarna visserligen gällde ett förhållandevis allvarligt brott, men funnit att det, mot bakgrund av att AA hade fyllt 18 år och att det inte var fråga om något särskilt långt eller ingående förhör, inte var fel att hålla förhöret utan försvarare. Detsamma gäller enligt myndigheten de ytterligare förhör som hölls med AA före häktningsförhandlingen. Myndigheten har inte utvecklat sitt stöd för den uppfattningen, men tillagt att om det var så att AA uttryckligen begärt att försvarare skulle vara med vid dessa förhör är det en uppgift som inte synes ha vidarebefordrats till åklagaren.

Jag kan för min del dela den bedömningen så långt att det inte förelåg några hinder mot att genomföra ett kortfattat s.k. delgivningsförhör med AA, där han delgavs brottsmisstanken och informerades om sina försvararrättigheter samt tillfrågades om sin inställning i dessa delar. Såvitt gäller utrymmet för att utan försvarare förhöra AA mer ingående bör enligt min mening följande beaktas.

Utredningen och brottsmisstankarna mot AA gällde allvarliga lagöverträdelser; de brott han sedermera kom att dömas för hade enligt domstolarna ett samlat straffvärde motsvarande fängelse i två år. Tyngdpunkten i domstolarnas straffvärdebedömning låg på de gärningar som föranledde de ursprungliga åtgärderna. Att AA riskerade ett jämförelsevis långt fängelsestraff stod under alla förhållanden klart från början. Utredningen, som innefattade flera misstänkta, var inte okomplicerad. AA var arton år gammal. De särskilda regler som gäller för misstänkta under arton år var därmed inte tillämpliga men det fanns likväl skäl att ta hänsyn till AA:s ålder och erfarenhet samt den utsatta situation som han därvid befann sig i.

Dessa omständigheter talar enligt min mening med styrka för att AA inte borde ha förhörts mer ingående utan tillgång till försvarare. Det viktigaste skälet till det var de konsekvenser brottsutredningen kunde medföra för honom i förening med att hans förutsättningar för att kunna lämna ett informerat samtycke till att avstå från sina rättigheter var begränsade. Det låg emellertid också i utredningens intresse att förhören i ett senare skede inte skulle kunna ifrågasättas som oförenliga med de krav som enligt Europakonventionen ställs på det rättsliga förfarandet som helhet. Det bör därvid understrykas att uppgifter som en misstänkt lämnar i polisförhör där han eller hon inte haft tillgång till

försvare typiskt sett har ett lägre bevisvärde än när uppgifterna lämnats i ett förhör där en försvarare varit tillgänglig.

Den misstänktes rätt till försvarare vid förhör är en central rättssäkerhetsfråga som alltså även har betydelse för brottsutredningens kvalitet. Det är därför något som en förundersökningsledare aktivt ska ta ställning till och ge direktiv om. Av samma skäl kan förundersökningsledaren inte, så som Åklagarmyndigheten synes mena, passivt nöja sig med konstaterandet att han eller hon inte fått några önskemål om försvararbiträde vidarebefordrade till sig.

Inget tyder på att förundersökningsledaren i detta fall – kammaråklagaren BB, som fattade besluten om hämtning och anhållande m.m. – gett några direktiv beträffande AA:s försvararrättigheter eller på annat sätt visat intresse för dessa. Att han inte heller omgående vidarebefordrade AA:s begäran om att få en offentlig försvarare förordnad förstärker intrycket av brist på respekt för den misstänktes rättigheter. Redan härigenom har BB – oavsett vad man gör för slutlig bedömning av när försvararbehov inträdde i detta fall – åsidosatt sin skyldighet att som förundersökningsledare tillvarata den enskildes rättssäkerhetsintressen.

Polismyndigheten har, med stöd i uppgifter ur protokollet från det första förhöret, gjort gällande att AA avstått från sin rätt att biträdas av försvarare under det förhöret. Även om så var fallet borde frågan om huruvida förhör kunde genomföras utan försvarare inte ha avgjorts utan att den underställts förundersökningsledaren. Det finns som framgått inga spår av att det skedde.

Enligt protokollen från de följande förhören har AA inför dessa inte godtagit att de hölls utan försvarare. *Polismyndigheten* har inte heller påstått att så skett. AA har hävdade att han framställde önskemål om att försvarare skulle delta men att detta inte tillgodosågs. Oavsett hur det exakt förhöll sig med detta visar det inträffade vikten av att det inför varje förhör och i förhörsdokumentationen klargörs vilken inställning den misstänkte har i försvararfrågan. Den utredning som nu föreligger, inklusive bristen på dokumentation, leder till slutsatsen att det mycket väl kan ha förhållit sig så som AA hävdar, dvs. att han under tiden han satt anhållen begärt biträde av försvarare men att detta inte respekterats.

Underrättelse till närstående

AA har anmält att hans mor inte informerades om att han hade frihetsberövats.

I sak är det tveksamt när underrättelseskyldigheten inträdde i detta fall. Det har från Åklagarmyndighetens sida anförts att det torde ha förelegat lagliga hinder mot en underrättelse i det inledande skedet. Den bedömningen bör enligt min mening godtas. Jag instämmer även i övrigt med vad som i denna del anförts från Åklagarmyndighetens sida.

Det betyder att det hört till polismyndighetens ansvar att handlägga frågan om underrättelse till AA:s närstående. Enligt myndigheten förekom det, när

utredningsläget tillät detta, flera kontakter mellan polisen och AA:s mor. AA, som getts tillfälle att bemöta vad myndigheten anført, har inte hörts av. Utan att ta ställning till vad som närmare förekom i denna del begränsar jag mig därför till att erinra polismyndigheten om dess skyldighet att på eget initiativ väcka frågan om underrättelse till en frihetsberövads närstående, liksom om att det som därvid förekommer ska dokumenteras. Som framgått av redogörelsen för den rättsliga regleringen är det angeläget att även den misstänkte själv hålls informerad om huruvida hans eller hennes närstående är underrättade.

Sammanfattning

AA borde enligt min mening inte ha förhörts mer ingående utan tillgång till försvarare. Att så likväl skedde innebar att hans rättssäkerhetsintressen försumrades. Jag vill därutöver framhålla, att genom att förhören genomfördes utan försvarare har det rättsliga förfarandets förenlighet med Europakonventionen kunnat ifrågasättas, liksom bevisvärdet i de uppgifter som AA lämnade. Den bristfälliga handläggningen av AA:s försvararrättigheter äventyrade med andra ord såväl rättssäkerheten som brottsutredningen.

Kammaråklagaren BB, som enligt vad som framkommit inte gett några direktiv i försvararfrågan och dröjt med att vända sig till rätten med AA:s önskemål om en offentlig försvarare, kritiseras för sin brist på respekt för AA:s rättigheter.

Polismyndigheten i Jönköpings län kritiseras för att ha genomfört förhör med AA utan att ha förvissat sig om att förundersökningsledaren fattat beslut om att detta kunde ske trots att AA inte biträdades av försvarare. Polismyndigheten kritiseras också för att i övrigt ha skött förhören med AA på sådant sätt att det kan ifrågasättas om dennes försvararrättigheter respekterats.

Övrigt

Den misstänktes försvararrättigheter framgår inte med önskvärd tydlighet av rättegångsbalkens och förundersökningskungörelsens bestämmelser. De krav som ställs enligt Europakonventionen – som enligt min mening i och för sig även kan utläsas av svenska rättskällor i övrigt – synes inte heller ha fått full spridning inom de brottsutredande myndigheterna. Varken Åklagarmyndigheten eller Polismyndigheten i Jönköpings län har således funnit att AA:s försvararrättigheter kränkts, med undantag för att Åklagarmyndigheten ansett att åklagaren framställde sin begäran om offentlig försvarare för sent. Det är sammanfattningsvis troligt att misstänkta försvararrättigheter ännu inte har fått det genomslag de ska ha i det brottsutredande arbetet. Mot den bakgrunden översänds en kopia av detta beslut till riksdagen, justitieutskottet, och Regeringskansliet, Justitiedepartementet, för kännedom och övervägande av om det finns behov av klagande reglering.